
Kovács Ferenc

A KÖZPONT KERESÉSE

– elmélkedés két építészeti példa kapcsán –

A központ egyrészt forrás, másrészt elnyel. Kiindulópont és célpont, valaminek a kezdete és vége, általában egy szakaszé. Ilyen szakasz van az időben, de nincs a térben, amelyben ugyan csak szükséges a központ, vagy csak a pont kijelölése.

A nyelvünk, a mondatok is ekörül alakultak ki. A szubjektum, az alany, az alávetettséget jelentette egykor, míg az objektum az alany elé vetettséget, a látásunkat akadályozó dolgot, a későbbi tárgyat, amelyet a szubjektum kénytelen maga fölé rendelni. Az angolban a tárgy az *object*, ebből lett a cél is, az *objective*.

Az ember megtanulja, hogy kicsiny, a látómezőben ugyanis másképpen látszik. Ha a világ nagyobb is a szubjektumnál, akkor is kicsivé tehetjük, ha tekintetünket és figyelmünket egy pontra, a fókuszra összpontosítjuk, amely pontot a geometriában metszéspontként, vagyis két vonal kereszteződési pontjaként szoktunk definiálni. Más esetekben csak egy pontként, amely felfogható nagyon kicsiny átmerőjű körnek, amelynek mérete az

emberi szem, majd az eszközei felbontóképességétől, vagy az ábrázolás léptékétől függően igen kicsiny, vagy igen nagy is lehet, a távolság függvényében. Nyilván a közeli pont akár kör vagy gömb is lehet.

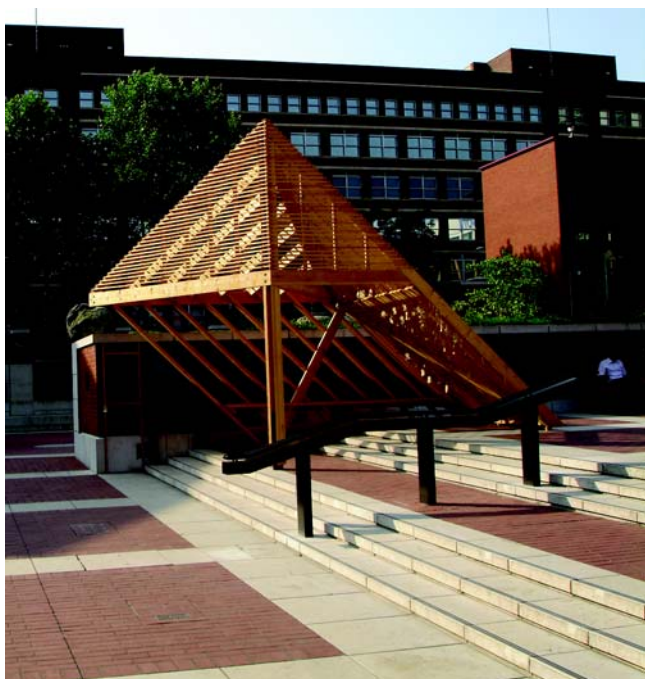
Ma már azt is tudjuk, hogy atomi méretekben ez a pont illékony, van is, meg nincs is, nincs igazán a jobb oldalon, és nincs a baloldalon. Sőt, a fény esetében hol hullám, hol pont. Érdekesek a görög betűk: az alfa olyan hurok, amelynek két vége a végtelenbe tart, az omega másik, nem kereszteződő vonal, amelynek végei szintén a végtelenbe tartanak.

Ez a gondolat kétféle szimbolikus ábrázolásban mutatkozik meg a történelemben. Egyik a kereszt jelével igényli a figyelmünk összpontosítását, a másik a jang-jin jelével. Mindkét ábrázolás tovább bontja a teret, a kereszt az x-y, és a plusz-mínusz koordináta rendszer szerint; a jang-jin is hasonló ellentétpár (negatív-pozitív, 180 fokos elfordulás, világos-sötét). A kereszt a teret szétszabdalja, a jang-jin határt szab neki és összetartja.

A londoni *British Library* (nemzeti könyvtár) új épülete Sir Colin St John Wilson 1977-es tervei szerint épült fel, de csak 1998-ban nyitották meg a közönség előtt. Az épület alaprajza A betűt formázza, előtte a könyvtárhoz tartozó köztéren áll a négy méter magas, Sir Isaac Newtonot ábrázoló szobor, Sir Eduardo Paolozzi skót szobrász műve, amelyet William Blake jól ismert grafikája ihletett. A lépcsőn álló piramis alakú faszervezetet építészhallgatók építették az évente megrendezésre kerülő londoni építészeti nap keretében.

Megvan az egész. Vagyis egy nincs, csak legalább kettő, az az egész, az az egészség, a két fél.

Az egész tehát az egy. Egy kis algebrával megszínezve: az egy az egymást kereső két félből áll. Vagy összeadással jön létre vagy szorzással. Az összeadás a gyenge kötés, a szorzás az erős. Az összeadás és kivonás nem változtat a szereplőkön, csak besorolja őket egy magasabb, elvontabb kategóriába, amelyben mindegyik elemnek közös a nevezője, ti. hogy csak egy szám, egy absztrakció. A szorzás új dolgot hoz létre, szinergiát produkál (*product* = szorzat), amit nem lehet széttörés, szétesés után visszaállítani.

Ha a síkbeli, térbeli koordinátákat látjuk magunk előtt, akkor az előjeleket is elképzelhetjük, hogy azok mint hatnak, biztosan emlékszünk rá. A nullával végzett műveletekre is. Ameddig az erős kötés fennáll, addig marad az egész. Ha a dolgot önmagával szorozzuk, akkor is változatlan marad. Így maradnak fenn a fajok. Ha azonban az üres tértől (a nulla) való rettenet dolgozik az emberben, az űrtől való félelem (a *horror vacui*, másképpen az érzésektől kiürült közvetlen környezettől való iüzet, a cönofóbia), ha azzal alkot kötést, akkor tudja, hogy vége van. Ezért inkább mindent, az egész területet kiszínezi részletekkel, figurákkal, formákkal vonalakkal, bármivel, amit a mindenkori látványt teremtő képfaragók az érzelmi vetítés céljára jobbnak tartanak. Innen a graffiti kényszere is.

Az emberi nyelv mondatszintű kijelentései is ezt a viszonyt árnyalják, volt az alany és a tárgy szintű fogalmazás, majd megjött a cél és az ok szerinti határozós és mellékmondat szerinti tagolás. A *reason* mint ok, egyben az értelmet is jelenti. A *cause* mint ok, pedig az ügyet, vagyis a célt is. Micsoda kettősség! A teleologikus és a kauzális leíró modellek egyébként a természettudományokban is azonos eredményt hoznak ki, a következtetés az, hogy mindegy merre indulunk el, ugyanoda jutunk. (Lásd a fizikában a fény útját a folyadékokban vagy a pattogó golyó pályáját.) Az emberiség történelme is, a dolgokat leegyszerűsítve, egy téma körül forog: hogyan tudunk eljutni az általunk kitalált célokhoz. A célba jutás mára kötelező feladat minden szervezett emberi tevékenységnél, az egyetlen mérce, még ha a célba jutás károkkal jár is. Ma már nem az ember maga igyekszik a célba jutni, hanem az eszközeit juttatja oda, a nano szinttől a kozmikus szintig.

Minden játék, sport és vetélkedő is eköré szerveződik, a *goal*, a cél, ezeket hoz lázba és tart feszültségben.

A pontra koncentráció használatos a hipnózisban is, a figyelem beszűkülése megfigyelhető egy esemény nézői között. Ezzel együtt jár az agresszió, a valóságérzés és az önkontroll átmeneti elvesztése is. De ez a technika él a mantrák, a meditáció világában is.

Van azonban egy lényeges különbség a kereszttel és a karikával jellemezhető szemlélet között, és ez talán az építészetben is tükröződik. A keresztezés feltétlenül ütközés, rombolás, míg a karika, a kikerülés és a rekurzió, vagy rombolásmentes ciklus jelképe is. És ami még fontosabb, mutatja az egészet! Újabban a közúti forgalomban is igyekeznek a felismerést kamatoztatni, Angliában szinte minden kereszteződésben szigeteket építenek körforgalommal, és azóta könnyebb és biztonságosabb a közlekedés. A körforgás gyakorlatilag azt jelenti, hogy nincs vége az útnak, a térben sem egyenes vonalban haladunk, hanem előbb-utóbb elkanyarodunk. És valóban, a tér síkja a kozmoszban is hajlított.

A pont tehát egyfelől célpont, amit magunk elé tűzünk és hajszolunk, majd odaérve rombolunk: behatolunk az anyagba, átmegyünk a határon az anyag kisebb vagy nagyobb dimenziójába. (Ma már a sugarakat is tudjuk fókuszálni, és a rombolásos behatolást az élet teremtésére is használjuk.)

A pont azonban forrás is. Minden hangforrás vagy fényforrás a kiindulási ponttól minden irányban terjed. Ezt képzeljük a világegyetem kezdetéről is, a Big Banget is egy pontban megtörtént eseménynek képzeljük. Tudjuk, hogy az általunk keltett hullámok is elindulnak, majd vagy elhalnak, vagy ütköznek és elnyelődnek.

Látnunk kell, hogy a mi pontnyi személyiségünkől kiinduló hatások vagy hullámok milyen kis energiájúak, és milyen korlátozottan terjednek a mára igen sűrűvé vált szociális térben. És ki kellene békülnünk azzal, hogy egy adott irányban haladva, a szembejövőt kikerüljük, ne ütközzünk vele, hogy ne romboljunk. Így is rombolhatunk azokon a helyeken, ahová látószögünk korlátai miatt nem látunk: a hátunk mögött, vagy időben, távozásunk után, az utórezgésekkel.

Már csak azon kellene tovább gondolkodnunk, hogy a karikák láncot alkotnak, és minél hosszabb láncot akarnak formálni. Minél hosszabbat, minél tekerősebbet, de összekapaszkodót. „*Lánc-lánc eszterlánc, eszterlánci cérna...*” „*Tekeredik a rétes, kigyó, akar lenni...*” A gyerekek is mondogatják, és nem tudjuk miért. Az ember intuitív tudása sokezer éves. Benne van a nyelvünkben, benne van a közmondásainkban. A baj csak az, hogy nem jó sorrendben tároljuk őket. A közmondásokat pl. ábécé sorrendben, holott a helyzetek, az ismétlődő körülmények rendje szerint kellene azokat besorolnunk, hogy jobban lássuk azt a messzi és régi pontot, ahonnan a fény érkezik, és rávilágít sejtéseinkre a figyelmünket elvonó ezeregy célkereszt, mozgó célpont ellenére.

A helyzet, a környezet, a kontextus ugyanolyan fontos, mint maga a belőle kiemelt fókusz. A dómuszban van a fókusz, attól nem lehet elvonatkoztatni. Az embereket is a környezetük betegíti meg, legalább annyira felelős az embert körülvevő világ, mint maga a különféle hajlamokkal bíró ember. A szótár szavai sem érnek semmit a környezetből kiragadva, nincs egyértelmű jelentésük, csak ha visszakerülnek egy szövegekörnyezetbe. A kettő között pedig figyelmünkkel billeghetünk. Hol az előtér ugrik ki, hol a háttér. De ezt a térlátást tanultuk, ez nem volt sajátunk. Ahogy azt is tanultuk, hogy mindig csak egy pontot ragadjunk ki a láncolatból és arról mondjunk ítéletet. A bíróságot sem érdekli, csak az az egy bűnnel terhes pillanat, amit büntetni rendelünk. Ott még az akció-reakció együttes kezelésére sem vagyunk képesek.

Be kell látnunk, hogy a gondolkodásunk, észlelésünk és érzékelésünk közel sincs olyan széles sávú, széleskörű vagy átfogó, hogy megközelítsük műszereinket. Minden vitát el lehetne kerülni, ha az adott konfliktusban álló két dolog feletti szintre lépnénk. Eggyel feljebb, ott ugyanis már nem létezik összetütközés, az előbbieket csupán példái egy magasabb szintű általánosabb kategóriának.

Azonban a kategóriák még csak nem is hierarchikusak, hanem rekurzívak. Ami azt jelenti, hogy mindig a nyelven belül maradunk; ha kilépünk, akkor már nem a gondolkodás és a nyelv, hanem az érzelmi, idegi (vegetatív) állapotok szabályozási körébe kerültünk. Nem is történik más körülöttünk, mint az emberek folytonos izgalomban tartása és célok felé terelése a

számtalan eszköz kísértésével. A rövidtávú célok érdekében, a hosszabbak rovására. Mert már cél nincs, csak az irány maradt, mondják. Akinek meg van, az víziót emleget, vagyis egy képet, amelynek szöveges megfogalmazásával az egyik ember becsapja a másikat. Mert a képet nem lehet lineáris szöveggel család nélkül visszaadni. Mindig kimarad valami, hol szándékosan, hol véletlenül. A hiányzó részeket meg belelátjuk vágyaink szerint. Mert az is működő program az emberben, hogy a hiányosat a figyelem kiegészíti, sőt kijavítja: *Ezmgemtéevtszöiselhet.*

A Swindon market hall (piac) épülete, 1993 novemberében adták át, a lakosság nagy vitával fogadta, itt is minden középületnél megoszlik a lakosság véleménye, ezért az építész neve nem is került nyilvánosságra. Az épületet a köznyelv elnevezte fehér sátoznak, de szörnyűségnek (*monstrosity*), cirkusz stílusú szegényfoltnak (*circus sytle top, a disgrace*) is, ahogy vannak, akik igazi műalkotásnak tekintik. A védelmezői elmondják, hogy régen is ott volt a város közepe, a kereskedelmi központ, ahol voltak piaci sátrak, és a cirkuszsátor sem esett messze a helyi hagyományoktól. Egyébként a *circus*, vagy *circle* név is kört jelent, fórumot, közteret vagy piacot, ahol az emberek összejöttek kereskedni, bírósági tárgyalásokat tartani vagy közügyeket intézni. Egyébként a mai piac belsejében szinte alig van élelmiszer-kereskedés, inkább bazár jellege van, ahol ruhát és ajándéktárgyakat lehet kapni, a helyi termelők piaca alkalmivá vált és az épületen kívüli asztalokon kínálják a termékeiket, sokszor pedig vállalatokhoz és piacon kívüli alkalmi árusítóhelyekhez mennek árusítani.

